

Várady Szabolcs

FÜST, KÖD, JÉG – ÉS MÉZ*

Mint nagy költőknél nemritkán, Petri költészetében fel-felbukkannak, visszatérnek alapképek, -képzetek. Annál is inkább, mert nála kitüntetett szerepe van a nézésnek.

Az utolsó kötet (Márton László szavával) „morzsalékos” világának ritka szilárdságú kivétele közismert:

*„Hovatovább csak egy maradt velem,
de az igen, Istennek hála érte!
A szem mohó, éhes kíváncsisága,
a nézés gyönyöre, hogy minden látvány
a maga más-más módján színöröm”.*

A **füst** például. És itt a látvány nem független az életmódtól. A füst: dohányfüst. A hagyatékban találtunk egy kiselejtezett, ELÉGIA című verset. Így kezdődik:

*„Hová lesznek az elfeketült fejű,
dobozba bosszuságul visszatett
gyufaszálak? az üres szippantás
a két ujjad közt kialudt szivarból?
zsebben kallódó, görbe cigaretták,
a dohánytörekes zsebvarratok?
a töltőszerszámok, hülnik hová?
pipákba köviült réteges hamu
régészete? az almaszeletekre
szelidülni szétterített dohány?
a hideg füst lágy, horpadt gyűrüi,
hová a túltelített hamutálak?”*

Nem tudom, miért hagyta ki első kötetéből (és ha jól emlékszem, meg se mutatta annak idején, amikor pedig sülvé-főve együtt voltunk) ezt az 1970-ben írt verset. Talán mert egy Kálnoky-vers, A KEGYELET OLTÁRÁN parafrázisaként indul? („Hová lettek a családi ereklyék, / a be nem vett orvosságok a polcra, / a titokban iddógált hajszeszek, / alig használt óvszerek, sérvkötők?”)

A vers vége megdöbbenett. Amikor kiderül: a dohányzás ingyenc megszállottja, ennek a huszonhét évesen írt szerepversnek a beszélője gégerákban szenved.

Az egészből egy sort tartott meg Petri, és a második kötetig várt vele, ahol már helye volt egysoros verseknek is: „a hideg füst lágy, horpadt gyűrüi”, és a címe a kötetet nyitó ciklusnak is a címe lett: EMLÉKMŰ.

* Elhangzott 2013. december 20-án a FUGA-ban, a Petri György születésének 70. évfordulóján rendezett konferencián.

Ugyanebben a kötetben olvassuk ezt is: „*kimegyek a szobából / helyemre ül a füst*” – ide majd visszatérek, a folytatásért.

FÜST ALKOHOL ZENE – verscím és kezdősor.

Jóval később, a füst másik arca, a SÁR című kötetben:

*„Mint bevágott
kocsmajtó mögött, izzad, pállik, zümmög
ételszagban és füstben a világ.”*

És mintegy rezignált búcsú az élettől, az utolsó kötetben ez a kis vers:

NAGY KIRÁLY LETTEM VOLNA

*Botladozom, kószálok, csellengek
tétován, mint a cigarettafüst,
s marad utánam életművem:
sok cigarettacsikk és sok sörösdoboz.
Lőjetek sört!*

Végül a búcsúkötet utolsó előtti zárлата:

*„Csak a mozdulatlan füst
várakozik némán.
Csak egy csonk gyertya kanóca
izzik még.
Éjszaka van.”*

A füsttel rokon képzet: a **köd**. „*Szurdokok ködtavában*” – olvassuk a második kötetben. Nyilván kamaszkori alapélmény, ki is derül, amikor visszatér egy másik versben: „*mohón szívja egy szurdok ködszagát*” – és a jelzett rokonság is kiderül a folytatásból: „*a mephistofelesi gimnazista, hulló dohányú, / házitöltésű cigarettáit szíva*”. De már az első kötetben is (a HATVANNYOLC TELE című versben): „*rágyújt, aztán kinéz – s örül, / ha kívül vastag köd gomolyog / ablakáig sűrűn, fehérén.*” És rokon ezzel a későbbi kép Petri egyik legmegbékéltebb versében:

*„Szeretem az őszi hideg szobákat,
ülni kora reggel összehúzott köntösben
a kitárt ablaknál, vagy a tetőn,
párolog a völgy meg a csésze kávé
– ez hűl, amaz melegszik.”*

Másik kedvenc látványa Petrinek: a **jég**. Nem a jégbe zárt hajón köztudottan egymást evő matrózokra gondolok, hanem főleg a *zajló* jégre, amikor tehát a jég nem a lágy füst kemény ellenpólusa, hanem éppen maga is lágyul. Az első kötetből: „*Megrohadt jegen, édes légben / morzák, sirályok.*” Ugyaninnen:

*„A zene kitódult az éj terébe,
sötét folyam, üres hidak fölé,
ahol jégtáblák önkéntes halálát
szoktam figyelni
a tompán remegő hídláb fölött.
Hersegve széthasad egy és a többi,
vak csordaként, fékezni tehetetlen,
rohan belé, halmozva pusztulást – a börleszk
elévülhetetlen szabályai szerint.”*

És jóval később az AZT HISZIK-kötetben (1985) ugyanez a látvány már nélkülöz minden iróniát.

*„éjfélután
elindultam sétálni, csikorgó lépteimet a havon
egy szellemfűl tekervényei talán őrzik,
a mondott budai helyről a Margit híd felé,
átlábolva az éjféli mise elszivárgó közönségén
a Ferencsek templománál, hogy ácsorogjak a hídláb fölött,
amin bölcs öreg jégtáblák zúzzák szét majd
olvadástól hemzsegő fejüket.”*

De nem csak a jégtáblák, a jégcsapok is a világ vigasztaló jelenségei közé tartoznak. Az ÉGVE HAGYOTT VÉN SZIVAR C. versben nélkülözhetetlen kellekei a békés (?) öregkornak: „Dunyhát, jégcsapokat, kocsonyát / az Abszolút Télre.”

A FEBRUÁRI HAJNAL-ban a jégcsapok olvadása a gyönyörűség forrása:

*„A fagyott hó helyén most
vizes a párkány,
vizesen ragyog!
Csöpögnek a méteres
jégcsapok.
Ó, lassú, szép, könyörtelen
fogyatkozás.
Aláfolyik az ablaküvegen
az eleven
víz.”*

A SÁR című kötetben a jégcsapok képe a vers-én kétségbe vont, majd feltételesen megengedett létezésének talányosan metafizikus hasonlatává növekszik: „*vagy lenni vélek, mint a jégcsapok, / ahogy csöpögve hűtik a Napot.*”

És működik a jég metaforaként is, szerelmes versben: „*Arcodhoz közeledni, melegén / olvasztani a szem száraz jegét.*”

Ha viszont nem olvad, akkor a jég a komor arcát mutatja. Utolsó kötete ezekkel a sorokkal zárul:

*„Fejünk fölött
mint izzó jégdarab
delel a téli Nap.”*

Keményiség – lágyág. Most, ahogy bóklászom a versek közt, arra jutok, hogy egy másik visszatérő kép is idetartozik. Van két gyönyörű kis vers egymás mellett a KÖRÜLÍRT ZUHANÁS-ban, a SZERELMEK és a SZERETŐK. A jég két alakban is megjelenik az elsőben. A szerelem itt egyrészt „*Jég és aszály közt játszi évszak*”. Másrészt viszont „*holdfénybe fagyasztott lézengés*”. A szeretők képe ugyanilyen artisztikus és egyben világvégi. „*Kíhasadt, mézbelű / szilván halódó méh. / Együtt / pörkölődnek, rohadnak / arannyá, feketévé / az elhagyatott kertben.*” Ismerős a kép, az első kötetből: „*körtehullából buggyant / mézcseppen dongó lakmározik*”. És még ez is: „*A világ fénylik / mint egy halott gyík / mint egy mézcsöpp*”. De sőt, még ez is eszünkbe juthat ismét: „*Megrohadt jegen, édes légben / morzsák, sirályok.*” Rohadnak arannyá – megrohadt jegen – édes légben. Méz és arany. Hullá és méz.

A **méz** egy húron pendül a jéggel a MAYA című versben: „*Sima, tömör, egynemű, telített: / mint a méz. Mint egy kavics, / külön csöndjébe gömbölyödve. // Beálló állapot: megszülető jég.*” (Emlékszünk ugye, ellenirányból, az olvadó jég különféle alakzataira. És egy kivételesen érzelmes pillanatából a költő jégfényű szívére is emlékezhetünk.)

Méz, arany és hullá az ÖT TÉTEL című versnek a **B** jelzetű szakaszában találkozik össze, amelynek már idéztem az elejét, a füst kapcsán. Lássuk egészben:

*„kimegyek a szobából
helyemre ül a füst
ellepik hanghullámok
szék öbléből
illan el testem hője
falon át eltévedt
beszédreszek nyomomban
a döglött oroslán
melléből méz szivárog
oszló világból
édes emberi
hang hullaméze
aranylik”*

Nem tudom, Petri közvetlenül a BIBLIA-ból vette-e az oroslán melléből szivárgó mézet, amely ott (BÍRÁK KÖNYVE, 14,8) a Sámson által széttépett oroslánkölyök tetemében megtelepedett méhrajnak köszönhető, vagy esetleg Aranytól, aki ezt a helyet Görgey Artúr lányára alkalmazza az emlékkönyvébe írt versében („*orszlánnak felszakított / kebeléből mézet*”), de nem is ez a lényeg, hanem az a zenei áramlás és lebegés, amely a korai kötetekben még gyakran ellenpontozza az élet rideg prózáját, illetve önnön morbidityát.

A nézéssel kezdtük, de persze jól tudjuk, hogy a vers szavakból készül. A szép és még biblikus felhanggal is aranyló befejezés mélyén egy szójáték lapul: a hullám hullává alakul: „*hanghullámok*” – „*hang hullaméze*”. („*Nekem minden csak hangzik*”, írta a vége felé Petri, de itt még ezt úgy intézi, hogy akár észre se kell vennünk.)